

# Globalni prikaz vsebine amandmajev k ustavi SFRJ

V javni razpravi, ki bo trajala do konca aprila letos, so amandmaji k Ustavi SFRJ Jugoslavije. Gre za pomembno fazo dograjevanja naše temeljne pravne listine. Zato se moramo vsi temeljito seznaniti s predlaganimi rešitvami in se do njih opredeliti.

Že uvodoma naj poudarimo, da gre pri tem dograjevanju Ustave za kontinuiteto v naši ustavni ureditvi, ker vsi predlagani amandmaji izhajajo iz temeljnih ustavnih načel. To pomeni, da le-teh ne spreminjamo. Z ustavnimi spremembami želimo uresničiti naslednje cilje: **boljše in bolj kakovostno gospodarjenje z družbeno lastnino, boljše in učinkovitejše samoupravljanje, doslednejše uveljavljanje ustavnega položaja in vloge delavcev v združenem delu in vseh delovnih ljudi, zmanjševanje neutemeljenega etatičnega urejanja in poseganja, odpravo pretiranega normativizma, doslednejše in bolj učinkovito uveljavljanje ustavnosti in zakonitosti nadaljnjo krepitev enakopravnosti narodov in nenazadnje večjo demokratizacijo na vseh področjih dela in življenja.**

Vse to naj prispeva k hitrejšemu izhodu iz naše ekonomske in družbene krize in s tem k boljši perspektivi nadaljnjega razvoja posameznika in družbe kot celote.

Gradivo, ki je v javni razpravi, vsebuje 29 amandmajev k Ustavi SFRJ Jugoslavije. Le ti skupno obravnavajo 130 več ali manj vsebinsko med seboj povezanih vprašanj. V tem sestavku ni mogoče in tudi ni naš namen, konkretno prikazati vsebine posameznega amandmaja. Poskili pa bomo podali vsaj globalni prikaz najpomembnejših sprememb.

## Uveljavitev tržnih zakonitosti

S spremembami na področju **družbeno-ekonomskih odnosov** bi želeli prispevati k temu, da bi delavci bolj smotno in bolj učinkovito upravljali in gospodarili s sredstvi v družbeni lastnini ter krepili materialno podlago združenega dela. Zaostila naj bi se delovna in ekonomska odgovornost delavcev za gospodarjenje in bolj kot doslej naj bi se v gospodarskem življenju uveljavile ekonomske in tržne zakonitosti.

Velik poudarek je v tem okviru dan vprašanjem družbenolastniških odnosov. Predvsem gre za premik k večjemu vključevanju in približevanju družbenolastniških odnosov tržnemu gospodarstvu. Omeniti velja uveljavljanje tržnega vrednotenja tako rezultatov dela kot tudi drugih produkcijskih tvorcev, vključno z družbenimi sredstvi kot kapitalom in pa povečevanje samostojnosti organizacij združenega dela z vidika odvisnosti od uspešnosti svojega dela in poslovanja in da državni organi ne glede na to kateri, s svojimi ukrepi ne smejo prizadevati enakopravnosti organizacij združenega dela in njihove samostojnosti na enotnem jugoslovanskem trgu.

## Več možnosti osebnemu delu in vlaganjem.

Predlagajo se tudi širše možnosti razvoja osebnega dela na vseh področjih in vlaganje tujega kapitala. Predvideva se večja pravna varnost za sredstva, ki bi jih delavci in občani, pa tudi tuji vlagali v raznih oblikah sodelovanja v krepitvi materialne podlage združenega dela.

Z rešitvami, ki zadevajo družbeno planiranje, se želijo preseči slabosti, na katere je bilo opozorjeno v dosednji praksi in zagotoviti večjo odgovornost in samostojnost združenega dela v pogojih tržnih zakonitosti ter poenostaviti celoten sistem. **Plani družbenopolitičnih skupnosti naj bi imeli predvsem usmerjevalno vlogo.**

Kar zadeva samoupravno organiziranost združenega dela se zagotavlja večja svoboda in odgovornost delavcev za smotno organiziranost v skladu s potrebami in interesi v pogojih tržnega gospodarjenja in na podlagi zahtev tehnično-tehnološkega razvoja. Jasneje se opredeljuje TOZD kot temeljna oblika organiziranosti, obenem pa kot del delovne organizacije kot samostojne samoupravne organizacije, ekonomske in poslovne celote in temeljnega subjekta tržnega poslovanja.

Pomembne spremembe se predvidevajo na področju bančnega in kreditno monetarnega sistema, ki naj bi prispevale k večjemu vplivu združenega dela glede upravljanja in gospodarjenja s sredstvi, ki jih je vložilo v banke.

## Manj samoupravnih interesnih skupnosti

Več novosti se predvideva na področju samoupravnega interesnega organiziranja. Z njimi naj bi dosegli večjo racionalnost in učinkovitost kot tudi doslednejše uresničevanje svobodne menjave dela. **Po zvezni ustavi naj bi bila obvezna ustanovitev SIS predvidena le za nekatera področja družbenih dejavnosti (izobraževanje, znanost, kultura in socialno varstvo), na drugih področjih lahko tako obveznost predvidi le še ustava republike ali avtonomne pokrajine.** To pomeni, da ne bo več mogoče z zakoni

## Poročevalec prinaša celovito besedilo

V Poročevalcu Skupščine SR Slovenije št. 2 z dne 16. I., ki so ga prejele vse KS in OZD (po več izvodov) pa je objavljeno celotno besedilo Osnutka amandmajev k ustavi SFRJ z obrazložitvijo, govorom predsednika komisije Skupščine SFRJ z obrazložitvijo, govorom predsednika komisije Skupščine SFRJ za ustavna vprašanja, povzetkom razprave na seji Zveznega zbora skupščine SFRJ (29. 12. 1987) in programom politične aktivnosti SZDLJ v javni razpravi o osnutku amandmajev k ustavi SFRJ.

nalagati tovrstnih obveznosti delavcem in občanom, ampak se bodo lahko sovobodno in samoupravno v skladu s svojimi potrebami in interesi odločili, na katerih področjih se bodo organizirali v samoupravno in interesno skupnost. Vloga in vpliv države na tem področju naj bi bila omejena in jasneje opredeljena.

**Odpira se širši razvoj zadružništva na vseh področjih osebnega dela,** ki je dovoljeno, v kolikor ni z zakonom izrecno prepovedano za posamezno dejavnost. Ključne odločitve poslovanja in razvoja zadruge so v pristojnosti članov zadruge, ne pa subjektov izven njih. Imeli naj bi tudi večjo pravno varnost glede sredstev, ki so jih vložili v zadruge oziroma ustvarili z njenim poslovanjem.

## Ustavna opredelitev zemljiškega maksimuma

Novost naj bi predstavljala tudi ustavna opredelitev zemljiškega maksimuma namesto dosedanjih 10, 15 ha na posamezno kmečko gospodarstvo.

Mnogo ustavnih amandmajev zadeva področje političnega sistema. S predlaganimi rešitvami želimo doseči večjo racionalnost in učinkovitost. Lahko jih razdelimo v tri sklope. Še posebej pomembni so tisti, ki se nanašajo na odločanje v organizacijah združenega dela. Zožen je krog vprašanj, o katerih se odloča z osebnim izjavljanjem oziroma so taksativno naštetja vprašanja, o katerih se odloča z referendumom.

Slednjega naj bi uporabili le za najpomembnejše odločitve, kot so sprejem statuta TOZD, Samoupravnega sporazuma o združitvi TOZD v delovno organizacijo in samoupravnega sporazuma o skupnih osnovah in merilih za razporejanje dohodka in delitev sredstev za osebne dohodke. To je minimum. Dopaša pa se možnost, da delavci s statutom določijo, da z referendumom odločajo tudi o drugih vprašanjih. **Na ta način se krepi vloga delavskega sveta in preprečuje se tudi večkratno določanje o istih vprašanjih.** Bolj kot doslej prihaja do izraza izhodišče, da neposredno odločanje delavcev ne pomeni le oblika osebnega izjavljanja, temveč tudi odločanja po delegatih. Kar zadeva odločanje v delavskem svetu, bo v javni razpravi potrebno presoditi smiselnost urejanja različnih potrebnih večin.

Opozorimo naj tudi, da v bodoče v TOZD temeljni akt ne bi bil več samoupravni sporazum o združevanju delavcev v TOZD, ampak statut. Predlagane rešitve na tem področju pa preprečujejo tudi dosedanje ovire v sistemu odločanja na ravni delovne organizacije s strani posameznih temeljnih organizacij.

## Spremembe v delegatskem sistemu

Predloženi ustavni amandmaji izhajajo iz številnih pobud za krepitev in dosledno izvajanje bistva delegatskega ter z njim povezanega volilnega sistema. Niso mogli mimo različnih pogledov in dosedanje prakse v republikah in pokrajinah in pomenijo približevanje tem različnostim. **Tako omogočajo ohranjanje zamenljivosti delegatov v zborih občinskih skupščin (zbor KS in zbor združenega dela) in zboru občin republiške skupščine, obenem pa razširjajo možnost neposrednih in tajnih volitev.** Le-te se predvidevajo za zbere združenega dela republiških in pokrajinskih skupščin in delegate v Zveznem zboru.

Rešitve, ki zadevajo neposredne volitve ne zadevajo bistva delegatskih razmerij. Delegat mora tudi v tem primeru upoštevati smernice svoje delegatske baze.

Glede volitev družbenopolitičnih zborov občinskih skupščin ni sprememb. Delegate v družbenopolitični zbor republiške skupščine pa naj bi volila vodstva družbenopolitičnih organizacij na podlagi kandidatne liste s tajnim glasovanjem. Ta rešitev naj bi omogočila tudi zamenljivost delegatov v družbenopolitičnih zbora skupščin republik in pokrajin.

Tem rešitvam bo potrebno v javni razpravi nameniti veliko pozornost glede izpeljave, da bi resnično dosegli večjo učinkovitost in delovanje celotnega delegatskega sistema. V tem okviru kaže nadalje omeniti, **da konferenca delegacij dobiva večji poudarek s tem, da postaja ustavna kategorija.**

Racionalizacija delegatskega sistema naj bi bila omogočena tudi z možnostjo oblikovanja skupnih delegacij na ravni delovne organizacije z več TOZD in prevzemom funkcije delegacije po delavskih svetih pod z ustavo in zakonom določenimi pogoji. Skupne delegacije in delavski svet kot delegacija naj bi bile izjema za skupščine družbenopolitičnih skupnosti, medtem, ko bi to bilo pravilo za delegatski sistem v skupščinah SIS.

## Demokratizacija kadrovskih postopkov

Cilj predlaganih amandmajev je tudi zagotavljanje večje demokratizacije kadrovskih postopkov.

S tem besedilom želimo vsem občanom in delovnim ljudem v grobih orisih približati vsebino ustavnih amandmajev. Hkrati priporočamo, da se v svojih KS oziroma OZD vključite v javno razpravo, o čemer boste obveščeni na krajevno običajen način (v KS) oziroma v organizacijah združenega dela. Javna razprava bo trajala do konca meseca aprila.

S spremembami pasivne volilne pravice naj bi dosegli boljšo kadrovsko zasedbo tako organov samoupravljanja, delegacij in delegatskih skupščin.

V te organe ne morejo biti izvoljeni le direktorji ter predsedniki in člani kolegij-skih poslovnih organov. **V javni razpravi bo treba še posebej oceniti, ali predlagani ustavni amandmaji, zlasti tisti, ki neposredno zadevajo občino, omogočajo nadaljnji učinkovitejši razvoj občine kot kome v smislu ustavnega koncepta.**

Družbeni sveti, ki so se v praksi že uveljavili, različno od okolja in v posamezne ravni naj bi dobili svoje mesto tudi v ustavi. Predlaga se tudi sprememba dolžine trajanja mandata za funkcionarje skupščine SFRJ Jugoslavije in sicer naj bi mandat trajal 4 leta.

Oceniti moramo tudi rešitve, ki zadevajo sestavo obeh zborov skupščine SFRJ, s katero naj bi zagotovili večji vpliv neposrednih proizvajalcev na odločitve, ki jih sprejema zvezna skupščina. V tem okviru tudi smiselnost uvažanja, nove oblike njihovega vpliva preko konference samoupravljalcev. Ali ni temu zaslediti zametka novega zbora združenega dela v zvezni skupščini?

**S predlaganimi rešitvami glede volitev Predsedstva SFRJ naj bi prispevali k večji vlogi delovnih ljudi in občanov na sam izbor preko predhodnega izjavljanja in kandidacijskega postopka za člane predsedstva.**

Številni amandmaji naj bi prispevali k utrjevanju ustavnosti in zakonitosti. Jasneje naj bi bile določene naloge organov na različnih ravneh in zaostreje se tudi odgovornost za izvrševanje zveznih zakonov. V tem okviru so opredeljeni konkretni ukrepi za delovanje posameznih organov, ko ugotavljajo, da se ne izvršujejo zvezni zakoni in drugi predpisi ter splošni akti.

## (De)centralizacija pravosodnih organov

V tem kontekstu naj posebej opozorimo na tisti amandma, ki opredeljuje naloge zveznega sodišča, zveznega javnega tožilstva in Ustavnega sodišča Jugoslavije in pomenijo krepitev njihove vloge. **Nekatere rešitve so predlagane v alternativah in jih bo treba v javni razpravi oceniti, ali prispevajo h krepitvi ustavnega položaja in odgovornosti republik in avtonomnih pokrajin za svoj in skupen razvoj.** S tega samega kota bo potrebno oceniti tudi tiste ustavne amandmaje, ki na novo opredeljujejo naloge federacije po zveznih organih oziroma določajo katera vprašanja naj bi urejali z zveznim zakonom oziroma jih sprejemali s soglasjem republik in avtonomnih pokrajin.

Še posebej je treba poudariti, da z nekaterimi predlaganimi rešitvami, po nekaterih ocenah, ustavni amandmaji posegajo v dosedanje odnose federativne ureditve Jugoslavije na škodo ustavnega položaja republik in avtonomnih pokrajin in s tem krepijo vlogo zveznih organov oziroma države. Že od vsega začetka priprav ustavnih amandmajev je bilo opozorjeno, da nekatere rešitve niso sprejemljive in da pomenijo poseg v temeljna ustavna načela. Zato je še toliko bolj pomembno, da se v javno razpravo vključi čimširši krog delavcev, delovnih ljudi in občanov, da povedo svoje mnenje, svoje poglede in tako prispevajo k dograditvi Ustave SFRJ v smislu doseganja ciljev, ki smo jih zapisali tudi v začetku tega prispevka.